

Nr 17

Utlåtande i anledning av väckta motioner om översyn av brottsbalkens regler om uppvigling.

Första lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 316 i första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg* samt nr 381 i andra kammaren av herr *Hamrin* i Kalmar. I motionerna, vilka är likalydande, hemställes att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en översyn av reglerna i 16 kap. 5 § brottsbalken om uppvigling i enlighet med vad i motionerna anförts.

Motionerna har varit föremål för remissbehandling.

Inledning

Gällande bestämmelser om uppvigling återfinnes i 16 kap. 5 § brottsbalken. Där stadgas att den som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten uppmanar eller söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet, skall dömas för uppvigling till böter eller fängelse i högst sex månader. Om brottet med hänsyn till att gärningsmannen sökt förleda till allvarligt brott eller eljest är att anse som grovt, är straffet fängelse i högst fyra år.

Bestämmelserna om uppvigling härrör från 1948 års lagstiftning om brott mot staten och allmänheten. Brottbeskrivningen i strafflagen, 11 kap. 5 §, var densamma som den i brottsbalken. I fråga om straffsatserna gällde enligt strafflagen att normalstraffet var böter eller fängelse. Om gärningsmannen sökte förleda till brott varå straffarbete kunde följa, förelåg emellertid möjlighet att ådöma straffarbete i högst fyra år.

Brottsbeteckningen uppvigling tillkom på förslag av straffrättskommittén. Under remissbehandlingen av kommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten (SOU 1944: 69) framfördes av justitiekanslersämbetet kritik mot denna benämning i vad den avsåg ringare brott av de slag varom nu är fråga. Föredragande departementschefen (prop. 1948: 80) fann emellertid att beteckningen uppvigling kunde godtagas även för mindre svåra fall enligt den föreslagna paragrafen. Under den efterföljande riksdagsbehandlingen gjordes ingen invändning häremot. Ej heller under behandlingen av förslaget till brottsbalk framfördes förslag om särskild brottsbeteckning för lindrigare slag av ifrågavarande brott.

Bihang till riksdagens protokoll 1965. 9 saml. 1 avd. Nr 17

Motionerna

Efter framhållande av att varje förledande till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet, som sker muntligen eller skriftligen, i den mån gärningsmannen riktar sig till allmänheten, enligt brottsbalkens bestämmelser i 16 kap. 5 § bestraffas såsom uppvigling, anföres i motionerna till stöd för den däri gjorda hemställen följande.

Att offentligt uppmanande till brottslig gärning i princip måste kriminaliseras, synes ofrånkomligt. Emellertid borde möjligheter finnas att straffrättsligt differentiera sådana gärningar med hänsyn till arten av det brott, förledandet avser. Gäller det en obetydlig trafikförseelse, t. ex. uppmaning att cykla utan lyse, bör förledandet rubriceras annorledes än då detta gäller allvarliga brott, som hotar allmän ordning och säkerhet. Uppdelningen i ett normalbrott och ett grövre brott kan ej anses vara till fyllest.

Vidare måste beaktas de fall, då en intressekollision mellan statens intresse att förhindra brott och rätten till åsiktsfrihet kan anses föreligga. Möjligheterna att utforma en brottsbeskrivning så att i dylika situationer straffrättsligt ansvar under vissa förhållanden kan bortfalla borde övervägas.

Även den nuvarande brottsbenämningen är mindre tillfredsställande. Rimligen borde den nuvarande benämningen för normalbrottet, uppvigling, i enlighet med allmänt språkbruk reserveras för den grövre brottstypen och normalbrottet kunna betecknas t. ex. förledande till ohörsamhet e. d.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från *justitiekanslersämbetet*, *riksåklagarämbetet* och *hovrätten för Västra Sverige*. Tillfälle att avgiva yttrande har härjämte beretts *Sveriges advokatsamfund*.

Motionärernas begäran om en översyn av förevarande bestämmelser har icke biträtts av något av remissorganen.

Beträffande *d i f f e r e n t i e r i n g e n* av uppviglingsbrotten och i fråga om *s ä r s k i l d b r o t t s b e t e c k n i n g* för lindrigare slag av nu ifrågasvarande brottstyp framhåller *justitiekanslersämbetet*, att den gällande straffskalan ger utrymme för den avvägning vid straffmätningen som kan vara påkallad med hänsyn till brottets art, gärningsmannens person och övriga omständigheter, samt anför vidare.

Vad [slutligen] angår brottsrubriceringen må erinras om att det vid utformningen av de enskilda brotten eftersträvats att ge brotten särskilda namn, som skall användas i rättsskipningen. I det yttrande justitiekanslersämbetet år 1945 avgav över straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten framhöll ämbetet, att en sådan metod från olika synpunkter torde vara lämplig, så snart fråga vore om vanliga brott, lätta att ge adekvata namn. Mera tvivelaktig föreföll enligt ämbetets mening metoden vara beträffande mera sällsynta brott, där behovet av viss benämning vore ringa, samt i fråga om sådana brott, vilka

innefattade flera sinsemellan rätt olikartade gärningar och som på grund därav knappast eller endast med svårighet låte sig inordna under en gemensam rubricering. Till belysning därav anförde ämbetet flera exempel och framhöll i fråga om uppvigling, att det för ringare brott av detta slag torde te sig främmande att använda denna benämning. Föredragande departementschefen fann i proposition med förslag till ändringar i strafflagen (nr 80/1948 s. 189), att brottsbeteckningen kunde godtagas även för mindre svåra fall av brottslighet. Justitiekanslersämbetet finner ej anledning att nu frånga den ståndpunkt ämbetet tidigare intagit i denna fråga och delar således motionärernas uppfattning att den gällande rubriceringen lämpligen borde förbehållas grövre brott. En jämkning av paragrafen i detta avseende kan emellertid, med hänsyn bland annat till att den endast sällan tillämpas, icke anses vara någon angelägen fråga.

Riksåklagarämbetet anför i nu berörda hänseenden:

Beträffande differentieringen av uppviglingsbrotten finnes enligt ämbetets mening ej anledning till ändring av den nuvarande indelningen i två svårhetsgrader, en för medelsvåra och ringa brott samt en för grövre fall. Ämbetet beaktar därvid, att en uppdelning av den lägre svårhetsgraden — för vilken straffet är böter eller fängelse i högst sex månader — knappast skulle kunna genomföras annorledes än genom uppdelning av straffarterna, så att bötesstraff gjordes tillämpligt allenast för ringa brott. Detta skulle för de medelsvåra fallen innebära en av motionärerna säkerligen icke åsyftad och enligt ämbetets mening ej önskvärd krympning av straffskalan i skärpande riktning.

Vad angår brottsbenämningen kan ämbetet vitsorda, att uttrycket uppvigling närmast leder tanken till de svårare fallen av ifrågavarande brottslighet. Det torde emellertid icke vara möjligt att finna en annan mot brotts-typen svarande benämning, som med större fördel skulle kunna användas för att beteckna de mindre svåra fallen. Den av motionärerna föreslagna brottsbenämningen förledande till ohörsamhet torde med hänsyn till att uttrycket ohörsamhet i lagtexten anger ett specialfall icke lämpligen kunna användas såsom generell beteckning.

Hovrätten för Västra Sverige uttalar inledningsvis att den omständigheten, att varje förledande till brottslig gärning, oavsett hur ringa denna må vara, i princip faller in under gärningsbeskrivningen, tydligen försvårar uppgiften att finna en för alla fall adekvat brottsbenämning. Hovrätten anför härefter:

Hovrätten delar motionärernas uppfattning att i fall av brottslighet enligt förevarande lagrum, då fråga blir om utdömande av allenast ett mindre bötesstraff, det stundom ter sig oegentligt och ibland rentav stötande att å brottsligheten använda beteckningen uppvigling, som i vart fall hos allmänheten kan leda tankarna till gärningar av helt annan art än den som är aktuell i det särskilda fallet. Oaktat problemet, såsom i det föregående antytts, redan tidigare uppmärksammats under lagstiftningsarbetet har någon godtagbar lösning tydligen icke kunnat uppnås. Hovrätten är för sin del icke i stånd att lämna något förslag till ny brottsbeteckning för de ringare fallen. Den av motionärerna nämnda beteckningen förledande till ohörsamhet får anses mindre lämplig, när den rimligtvis endast kan taga sikte på ett av de fall som omnämnas i lagtexten (ohörsamhet mot myndig-

het) och således icke ger någon lösning för det fall som närmast torde ha föresvävat motionärerna, nämligen förledande till ringa brott. Vidare är att märka att i 16 kap. 3 § brottsbalken redan nu finnes upptagen brottsbeteckningen ohörsamhet mot ordningsmakten. Även med hänsyn härtill synes den av motionärerna föreslagna brottsbeteckningen olämplig. Möjligen kunde man tänka sig att i lagrummet upptaga en särskild bestämmelse angående ringa uppvigling med allenast bötespåföljd. (Se t. ex. 3 kap. 5 § brottsbalken.) En sådan lagändring synes kunna genomföras utan större omgång. Med hänsyn till att frågan icke torde ha större praktisk betydelse och med beaktande av att man så sent som vid förberedandet av brottsbalken haft anledning att uppmärksamma problemet vill hovrätten emellertid ifrågasätta om någon lagstiftningsåtgärd nu är påkallad i ifrågavarande hänseende.

Advokatsamfundet, genom dess styrelse, framhåller i sitt yttrande att den nu gällande strafflatituden för normalfallen innebär en väsentlig nedsättning av maximitiden för frihetsstraff i förhållande till motsvarande bestämmelser i strafflagen. Beträffande de grova fallen av uppviglingsbrott synes enligt samfundet de genom brottsbalken vidtagna förändringarna emellertid sakna större betydelse. Enligt samfundet är det nuvarande stadgandet välgrundat och den straffrättsliga reaktionen mot däri omförmälda gärningar väl avvägd. Stadgandet ger domstolarna möjlighet att vid ringa brottslighet döma till ett lågt bötesstraff.

Vidkommande brottsbeteckningen anföres i samfundets yttrande vidare:

Det måste medges att, när det gäller de lindrigaste former av förfaranden som inrymmer under första stycket i 16 kap. 5 § brottsbalken, ordet uppvigling framstår såsom en onödigt drastisk benämning på gärningen. Ordet är onekligen ägnat att inge föreställningar om en brottslighet av allvarligare slag. Emellertid torde stadgandet även omfatta fall, där benämningen uppvigling icke kan anses omotiverad, utan att fördenskull andra stycket behöver vara tillämpligt. I och för sig vore det väl icke otänkbart att i paragrafen införa ett nytt stycke avseende sådana fall där brottet är att anse som ringa. Att finna en lämplig benämning på dessa ringa brott torde emellertid vara förenat med betydande svårighet. Uttrycket »förledande till ohörsamhet» är icke lämpligt, enär endast uppmaning eller försök till förledande behöver föreligga.

Trots att beteckningen uppvigling icke är helt tillfredsställande i de lindrigaste fallen anser sig styrelsen, framhålls det i yttrandet, kunna dela den av departementschefen i anslutning till 1948 års lagstiftning uttalade uppfattningen i förevarande hänseende. Avslutningsvis anföres i yttrandet:

Är man på det klara med att ifrågavarande stadgande i sak är välgrundat och att lagen erbjuder tillräckliga möjligheter att ta hänsyn till omständigheterna, kan man ifrågasätta huruvida brottets rubricering är en fråga av så stor betydelse att den bör föranleda utredning om lagändring. Enligt styrelsens uppfattning är detta icke fallet.

Beträffande den av motionärerna berörda frågan om *intressekollision* mellan statens intresse att förhindra brott och rätten till

åsiktsfrihet, framhåller *justitiekanslersämbetet* att det självfallet är av största vikt, att yttrandefriheten ej obehörigen inskränkes. Ämbetet fortsätter härefter:

Enligt ämbetets uppfattning lägger de nuvarande bestämmelserna om uppvigling icke heller något hinder i vägen för att samhällsfrågor eller andra ämnen ställes under debatt. Den som offentligen vill ge uttryck för kritik i en viss fråga har emellertid att göra det på ett sätt som icke innebär uppmaning till brott. Det kan naturligen i vissa fall te sig stötande att ingripa mot någon som råkat ge framförandet sådan form att det innebär en överträdelse av den ifrågavarande lagregeln. Emellertid bör observeras, att redan enligt gällande lag möjligheter finns att i viss utsträckning underlåta ingripande mot brott. Vad angår en överträdelse av nyssnämnt slag genom framställning i tryckt skrift gäller sålunda enligt 1 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen, att den som har att vaka över förordningens efterlevnad alltid skall »fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet samt i tvivelsmål hellre fria än fälla». I övrigt må uppmärksammas att allmän åklagare, efter en år 1964 vidtagen ändring av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, erhållit vidgade möjligheter att icke tala å brott. Därjämte må framhållas, att enligt 33 kap. 4 § brottsbalken domstol tillerkänts viss rätt att eftergiva påföljd.

Sammanfattningsvis uttalar *justitiekanslersämbetet*, att det icke anser det påkallat att bestämmelserna i förevarande paragraf f. n. göres till föremål för särskild översyn.

Riksåklagarämbetet, som ej heller finner skäl föreligga för den av motionärerna förordade översynen, uttalar i sitt yttrande beträffande frågan om intressekollision att den nuvarande utformningen av de objektiva rekvisiten i förening med kravet på uppsåt medför en väl anpassad begränsning av det straffbara området. Jämväl riksåklagarämbetet hänvisar till bestämmelserna i 20 kap. 7 § rättegångsbalken och 33 kap. 4 § brottsbalken. Enligt ämbetet bör i händelse av intressekollision en tillämpning av någotdera av dessa stadganden kunna leda till att stötande resultat undvikas.

Hovrätten för Västra Sverige framhåller att det otvivelaktigt torde förekomma fall då det allmännas straffanspråk bör få stå tillbaka med hänsyn till motstående intressen. Härefter anföres i yttrandet:

Frågan om den straffrättsliga behandlingen av intressekollisionsfall har aktualitet även beträffande andra brott än uppvigling. Särskilt i fråga om ärekränkingsbrotten har problemet livligt diskuterats, icke minst under förarbetena till brottsbalken. Beträffande ärekränkingsbrotten har man i brottsbalken — uppenbarligen efter stora svårigheter — kommit fram till en lösning, vars ändamålsenlighet dock ännu icke kunnat prövas i praktiken. Enligt hovrättens mening torde det vara hart när ogörligt att beträffande de fall av brottslighet, där intressekollision kan aktualiseras, söka — efter mönster av vad som skett beträffande ärekränkingsbrotten — i själva gärningsbeskrivningen ange i vilka fall en intressekollision bör medföra att gärningen icke skall vara att anse som brott. En sådan utväg torde

emellertid icke behöva tillgripas. Det förhåller sig ju så att den tidigare gällande absoluta åtalsplikten efter hand alltmera genombrutits. Särskilt genom de nya bestämmelserna i 20 kap. 7 § 1. rättegångsbalken har distriktsåklagarens befogenhet att underlåta åtal utvidgats på sådant sätt, att man icke vidare torde behöva räkna med att åtal väckes för exempelvis uppvigling i fall då med hänsyn till föreliggande intressekollision vägande skäl kan åberopas för att underlåta åtal. Och skulle i något enstaka sådant fall åtal likväl väckas, föreligger numera möjlighet för domstolen att jämligt 33 kap. 4 § brottsbalken eftergiva påföljd.

I yttrandet av *advokatsamfundet* anföres slutligen i nu förevarande hänseende följande.

Motionärerna synes utgå ifrån att fall kan förekomma, då en intressekollision mellan statens intresse att förhindra brott och rätten till åsiktsfrihet kan förefinnas. Styrelsen förmodar att en felskrivning här föreligger. Straffstadgandet kan ju aldrig ingripa i *åsikts*-friheten men innefattar däremot självfallet en inskränkning i *yttrande*-friheten. Styrelsen har emellertid svårt att se att en enskild medborgare — oavsett vilka åsikter han än må ha — har något befogat anspråk på att utan risk för påföljd få offentligen uppmana eller eljest söka förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet. Och skulle någon gång straffpåföljd framstå såsom opåkallad eller kanske rentav stötande, synes de nya bestämmelserna om åtalseftergift i 20 kap. 7 § rättegångsbalken och om påföljdseftergift i 33 kap. 4 § brottsbalken erbjuda tillräckliga möjligheter att undvika sådan påföljd. Styrelsen kan därför icke tillstyrka särskild lagstiftning om bortfallande av straffrättsligt ansvar vid just detta speciella brott.

Utskottet

Enligt stadgande i 16 kap. 5 § brottsbalken skall den som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten uppmanar eller eljest söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet dömas för uppvigling till böter eller fängelse i högst sex månader. Om brottet med hänsyn till att gärningsmannen sökt förleda till allvarligt brott eller eljest är att anse som grovt skall dömas till fängelse i högst fyra år.

Motionärerna framhåller inledningsvis att förledande till obetydlig förseelse borde rubriceras annorledes än då fråga är om förledande till allvarligt brott. Uppdelningen i normalbrott och grovt brott kan således ej anses till fyllest. Vidare borde, framhållas det i motionerna, brottsbeteckningen uppvigling förbehållas den grövre brottstypen, medan normalbrottet borde givas en annan beteckning. Därjämte förordas i motionerna övervägande av möjligheterna att utforma brottsbeskrivningen så att i vissa fall av intressekollision det straffrättsliga ansvaret kan bortfalla. Motionerna utmynnar i hemställan om översyn av berörda lagrum.

Vad angår frågan om en ytterligare uppdelning av uppviglingsbrottet, syftande till särskilda bestämmelser för ringa fall, bör påpekas, att i enlighet med den systematik som tillämpas i brottsbalken vid en uppdelning av brott i tre svårhetsgrader bötesstraff torde böra förbehållas de ringa fallen, medan fängelse skulle komma att stadgas för normalfallen. Eftersom nu gällande straffskala för de icke grova fallen även omfattar böter skulle således den av motionärerna förordade uppdelningen ur straffmätningssynpunkt sakna betydelse för ringa fall. Däremot skulle en sådan uppdelning för normalfallen komma att medföra en åtsnävning av strafflatituden. Vad därefter gäller den av motionärerna berörda frågan om brottsbeteckning kan enligt utskottets uppfattning ej med fog göras gällande, att benämningen uppvigling generellt sett skulle vara missvisande eller eljest olämplig för de icke grova fallen. Åtskilliga av dessa fall torde nämligen te sig i så hög grad klandervärda, att beträffande dessa någon erinran ej kan göras mot beteckningen uppvigling. Däremot kan benämningen måhända anses icke helt tillfredsställande vad gäller de lindrigaste fallen av uppvigling. Emellertid bör, såsom torde framgå av det ovan anförda, icke någon ytterligare uppdelning av ifrågavarande brott ske. Vid nu angivna förhållanden och då en lämpligare gemensam benämning än uppvigling för de icke grova fallen ej lär stå till buds, synes motionerna i förevarande del icke böra föranleda något riksdagens initiativ.

Vad därefter angår det i motionerna berörda spørsmålet om strafffrihet i vissa fall av intressekollision synes böra framhållas, att stadgandet icke lägger hinder i vägen för att myndigheters åtgärder i skilda hänseenden offentligt utsättes för även mycket långtgående kritik. Härvid liksom i andra offentliga sammanhang måste emellertid iakttagas att man ej uppmanar eller förleder till brott, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet. Något befogat intresse för den enskilde att gå utanför denna ram synes knappast föreligga. I förevarande sammanhang bör, såsom riksåklagarämbetet påpekat, jämväl beaktas att för straffbarhet förutsättes uppsåt, täckande samtliga i gärningsbeskrivningen upptagna objektiva rekvisit. Utskottet vill slutligen erinra om möjligheten att, därest i något enskilda undantagsfall åtal eller ådömande av straff ändock skulle te sig stötande, underlåta åtal eller eftergiva påföljd. Med hänsyn till vad sålunda anförts och i övrigt förekommit i ärendet finner utskottet att motionerna ej heller i förevarande del bör föranleda något initiativ från riksdagens sida.

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I: 316 och II: 381, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 25 mars 1965

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Ernulf, Arvidson, fröken Mattson, herrar Hjorth, Ferdinand Nilsson, Schött, Lundin* och Palm;

från a n d r a kammaren: fru Gärde Widemar, herrar Östrand, Ekström i Björkvik, fröken Bergegren, fru Lindevist, herrar Oskarson, Sjöholm och Larsson i Öskeviksby*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Ernulf* och *Sjöholm*.